
Canviar el pati per transformar l'educació. El cas de l'escola Salvador Espriu de Vallfogona de Balaguer

Changing the playground to transform education. The case of the Salvador Espriu school in Vallfogona de Balaguer

---

Iolanda Montero Plaza^a, Joan Tahull Fort^b

i Èric Berga Sese^c

^a Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i Universitat Oberta de Catalunya (Barcelona).

A/e: ymontero@xtec.cat

^b Universitat de Lleida (Lleida).

A/e: joan.tahull@udl.cat

^c Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (Barcelona).

A/e: eberga2@xtec.cat

Com fer referència a aquest article/ How to reference this article:

Montero, I., Tahull, J. i Berga, È (2021). Canviar el pati per transformar l'educació. El cas de l'escola Salvador Espriu de Vallfogona de Balaguer. *Revista Catalana de Pedagogia*, 20, 93-109. <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.167>

Data de recepció de l'article: 3 de febrer de 2020

Data d'acceptació de l'article: 4 de novembre de 2020

Data de publicació de l'article: 1 de novembre de 2021

DOI: <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.167>

Resum

En els darrers anys s'està produint un procés de reflexió en la comunitat educativa catalana sobre la millora de l'educació i també sobre experiències innovadores i creatives dels centres educatius a partir de la transformació del pati. Aquest estudi presenta una reflexió, una descripció i una anàlisi pedagògica i també antropològica sobre l'experiència d'implementar canvis i millores en el pati de l'escola Salvador Espriu de Vallfogona de Balaguer. A més a més, mostra la implicació destacada de les famílies en les activitats realitzades.

Per tal de realitzar aquesta investigació s'han entrevistat mestres i pares participants en el procés de millora del pati. Així mateix, els investigadors han participat en les activitats, realitzant una observació participant del procés. El resultat ha estat un estudi complet i aprofundit dels passos duts a terme i dels resultats obtinguts.

Paraules clau

Pati, educació primària, innovació educativa, creativitat, xarxa, família.

Abstract

In recent years, in the Catalan educational community there has been a process of reflection on the improvement of education, as well as on innovative and creative experiences of schools based on the transformation of the playground. This study presents a reflection, a description and a pedagogical and anthropological analysis with respect to the experience of implementing changes and improvements in the playground of the Salvador Espriu school in Vallfogona de Balaguer. Likewise, it highlights the notable involvement of the pupils' families in the activities carried out. To conduct this research, interviews were held with teachers and parents involved in the playground improvement process. The researchers also participated in the activities, carrying out a participative observation of the process. The result has been a complete in-depth study of the steps taken and the results obtained.

Keywords

Playground, elementary education, educational innovation, creativity, network, family.

Introducció

En els darrers anys s'està produint a les escoles catalanes una transformació important, s'està passant de metodologies rígides i disciplinàries a altres més innovadores, flexibles i creatives. L'educació cada cop més personalitza l'aprenentatge i posa l'alumne en el centre del procés educatiu. En els darrers temps s'han modificat les metodologies educatives, la qual cosa ha produït canvis a les tasques, les funcions i les accions realitzades pels mestres, els alumnes i les famílies (Molina, 2010). Les famílies han passat de tenir un paper aliè i allunyat de l'escola a participar-hi més activament. Moltes col·laboren de diverses maneres en les activitats realitzades a l'escola; també d'una forma més organitzada les associacions de pares i mares d'alumnes (AMPA) són cada cop més significatives, rellevants i influents en les dinàmiques internes dels centres educatius. Allò que fa l'escola amb els seus alumnes no és aliè als interessos de les famílies, hi tenen molt a dir i fer; hi poden col·laborar de diferents maneres.

El pati és un àmbit especialment sensible sobre el qual darrerament la comunitat educativa està reflexionant i en el qual està implementant canvis significatius. S'estan produint diferents experiències de transformació i millora, per tal d'integrar-lo dins les dinàmiques i el quefer de l'escola i aconseguir que sigui un temps i un espai més educatiu. Al mateix temps hi ha unes limitacions importants, no hi ha un corpus teòric

extens sobre la temàtica; hi ha poques experiències documentades de forma detallada i en molts casos les descripcions són excessivament tangencials i genèriques.

L'estudi de cas de l'escola Salvador Espriu de Vallfogona de Balaguer resulta rellevant principalment per la implicació destacada d'una part significativa de la comunitat educativa, principalment famílies; també, pel procés de reflexió de l'alumnat del centre i la seva implicació. A més a més, s'ha de tenir en compte que la transformació s'ha dut a terme principalment a partir d'aportacions voluntàries, les despeses han estat mínimes. Mostra com es poden fer canvis profunds i rellevants en el pati, en aquest cas, amb poca despesa monetària.

L'article pretén realitzar una descripció aprofundida del procés seguit d'implementació dels canvis al pati des d'una vessant principalment pedagògica i antropològica. S'ha realitzat un procés de documentació i seguiment des de l'inici fins a la data, encara no s'ha tancat i comptarà amb futures edicions per a complementar i millorar els resultats assolits fins al moment.

Fonaments teòrics

La col·laboració entre famílies i docents és una qüestió destacada per afavorir l'èxit educatiu. Les dues institucions es reforcen mútuament (escola i família) i aquest encontre proporciona més coneixement de les dinàmiques i accions de l'una i de l'altra. A més a més, facilita que els dos agents educatius treballin en la mateixa direcció (Garreta, 2007). Diferents estudis mostren les diferències en els resultats educatius i en la transició de l'infant a la vida adulta, en funció del paper desenvolupat per les famílies en l'acompanyament dels fills. La implicació dels pares en l'educació dels fills i la relació que estableixen amb els mestres és un element clau d'adaptació i rendiment de l'infant a l'escola (Tahull, 2016; Tahull *et al.*, 2017).

L'escola tradicionalment ha marginat els patis, els ha interpretat com un espai i un temps d'esbarjo, allunyat de la rigidesa i la disciplina de les tasques serioses realitzades a l'aula. Tot allò important era fet a l'aula, on s'establien unes normes estrictes; en canvi, el pati era un lloc d'esbarjo sense el control i la supervisió estricta dels mestres. Tot allò que els nens feien al pati no era pròpiament procés educatiu, sinó moments d'esbarjo; en conseqüència, els mestres no hi havien d'incidir. Tanmateix, en els darrers anys s'ha iniciat un procés d'estudi de les dinàmiques socials i educatives dels infants durant el pati. Per Molins (2012) no té sentit que no s'incideixi en un espai i un temps molt important en la vida social i educativa de tots els infants. El temps dedicat al pati és d'una mitjana de trenta minuts al dia en l'educació primària, al llarg del curs serien unes cinc-cents vint-i-cinc hores i això és molt temps. No té sentit marginar i no incidir en un espai i un temps tan extens en la vida social i formativa dels alumnes.

Per Subirats i Tomé (2007) en el pati es reproduïen d'una forma clara i evident les diverses desigualtats de gènere, ètnia, llengua, edat... Aquestes autores assenyalen com determinats valors treballats a l'aula són contrarestats per determinats conflictes socials sorgits al pati; per això, és necessari analitzar, modificar i valorar els canvis proposats en aquest espai. Saldaña (2018) manifesta que els espais no són neutres, són una representació física dels valors d'una societat, s'hi reproduïen les relacions de poder i d'exclusió que configuren les pràctiques socioespacials. En els patis sempre els nens dels cursos superiors ocupen la part central i més gran, juguen a pilota, principalment a

futbol. Marín (2009) destaca que els patis de les escoles són tradicionalment espais precaris en disseny i equipaments. Sovint poc confortables i estimuladors. Poques vegades formen part dels recursos educatius de l'escola i són ocupats per activitats esportives.

Heras (2011) aposta per un canvi radical en la concepció del pati com un espai i un temps educatiu de primer nivell; com més zones diferents tingui el pati, més rics i diversos seran els jocs dels nens. Un pati plantejat des d'una mirada educativa innovadora permet, en l'educació infantil, primària, i també en la secundària, treballar de manera globalitzada els eixos transversals de l'educació per a la ciutadania, l'educació ambiental i l'educació per a la salut; també, aspectes específics del medi natural, social i cultural. Els infants poden jugar al pati amb més llibertat, poden aprendre a relacionar-se amb els altres, resoldre conflictes, crear vincles afectius profunds... El pati també pot ser un recurs educatiu per als mestres.

Qualsevol modificació del pati ha de seguir la normativa vigent, que està recollida en els *Criteris per a la construcció dels nous edificis per a centres docents públics* (Departament d'Ensenyament, 2016) i que senyala com han de ser les pistes poliesportives i el terreny lliure i la jardineria. La normativa permet crear espais que fomentin la llibertat, la creativitat i la innovació dels alumnes i dels mestres. Per Tonucci (2015) abans de dur a terme qualsevol acció, canvi o mesura que tingui relació amb la vida dels infants sempre se'ls hauria de consultar l'opinió i s'hauria d'intentar seguir-la en la mesura del possible. Els nens són els màxims protagonistes de l'escola i se'ls ha d'escoltar, comprendre i tenir la voluntat de seguir els seus criteris. Ningú pot representar els nens sense preguntar-los, implicar-los i escoltar-los; per aquest motiu, la modificació i adequació del pati ha de tenir en compte l'opinió i les necessitats sentides dels nens de l'escola.

Metodologia

Per a dur a terme la investigació s'han utilitzat tècniques qualitatives, principalment entrevistes a mestres i a pares i mares, també s'ha utilitzat l'observació participant, és a dir, els diversos investigadors eren presents en la realització de les diferents activitats. A més a més, s'han utilitzat dades quantitatives, en relació amb la contextualització de la localitat i l'escola. S'ha consultat la bibliografia més rellevant sobre patis i jardins escolars.

S'han entrevistat diverses persones implicades directament en la modificació del pati i coneixedores de les tasques realitzades. S'han fet cinc entrevistes a pares i mares col·laboradores i cinc a mestres de l'escola Salvador Espriu. Els pares i mares viuen a Vallfogona de Balaguer (quatre mares i un pare) i són col·laboradors actius en les diverses tasques que proposa l'escola. En el cas dels mestres, són dels diferents nivells educatius, d'infantil i de primària, tant de grau inicial (1r i 2n de primària), com mitjà (3r i 4t) i superior (5è i 6è): tres dones i dos homes. Les entrevistes s'han dut a terme durant el mes de desembre de 2019 en tots els casos, i s'han enregistrat i transcrit solament aquelles parts susceptibles de ser utilitzades en la investigació. La duració aproximada de les entrevistes ha estat d'entre vint i trenta-cinc minuts, i el tema principal que s'hi ha tractat ha estat la transformació del pati, encara que també han sorgit temes més perifèrics (l'escola en general, l'educació, la vida al poble, la participació dels veïns en les tasques comunitàries...). Els entrevistats han valorat positivament poder-se explicar

i tenir l'opció de reflexionar i donar l'opinió sobre un aspecte rellevant de la vida del poble i l'escola. En tots els casos, han col·laborat activament, explicant als investigadors aspectes molt significatius del procés de transformació. S'ha tingut accés a informació rellevant i significativa molta de la qual no apareix en el cos de l'article, tanmateix ha servit per tenir una visió més acurada i profunda de la qüestió.

Els investigadors també han utilitzat la tècnica d'investigació de l'observació participant, és a dir, han participat activament en tot el procés i al mateix temps estaven atents recollint la informació. S'ha fet un procés intern de reflexió, comparació i contrastació de les dades obtingudes. Les diferents opinions i sensibilitats s'han triangulat, és a dir, s'han buscat les constants, ponderant, contrastant i comparant la informació (Ander-Egg, 2000-2003). Els investigadors han estat en totes les reunions i diversos actes realitzats abans, durant i després de cada jornada.

Dur a terme una investigació d'aquest tipus és una tasca difícil, ja que hi ha molta informació i moltes mirades diferents. Ser fidel a les reflexions i vivències dels entrevistats i a les observacions dels investigadors és una feina complexa i presenta moltes dificultats. Construir un relat significa buscar la coherència i la lògica del discurs; buscar un fil conductor clar i limitar les aportacions. Tal com esmenta Mills (1983), realitzar una investigació demana als investigadors un cert grau d'imaginació per ordenar, donar sentit i coherència al discurs.

Contextualització de la localitat i l'escola

El municipi de Vallfogona de Balaguer està situat a la comarca de la Noguera (capital, Balaguer), a la província de Lleida. El poble és a quatre quilòmetres de la capital de la comarca i a uns vint-i-cinc de Lleida ciutat. La localitat està a la plana de Lleida, el poble i tota la zona és sobretot rural, amb grans extensions cultivades, principalment cereals. Segons dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT), el poble, juntament amb dues pedanies més agregades (la Ràpita i l'Hostal Nou i la Codosa), tenia 1 867 habitants el 2017. La Ràpita té escola pròpia, però l'Hostal Nou i la Codosa, no (aquests nens van a les escoles de Balaguer). Els veïns de Vallfogona de Balaguer pràcticament es coneixen tots, la majoria de famílies han conviscut juntes durant generacions; tanmateix, en els darrers anys ha augmentat significativament la població, han arribat famílies d'altres països (principalment del Marroc, Romania i Bulgària) i de poblacions properes. En el poble s'observen diferents espais de trobada dels veïns, un dels principals és el parc de davant de l'escola.

L'escola Salvador Espriu de Vallfogona de Balaguer està situada en un lloc cèntric del poble i la plaça de l'escola és un espai de referència dels veïns (nens i adults). L'escola formava part de la ZER (zona escolar rural) el Jonc fins al curs 2013-2014, juntament amb tres escoles més (La Ràpita, Camarasa i Menàrguens). A partir d'aquell curs es va definir com a centre únic i separat; principalment per l'augment continu d'alumnat i amb una perspectiva futura de creixement continu. L'escola va ser construïda en els anys 1946-1947, és de titularitat pública i pertany a la xarxa de centres de la Generalitat de Catalunya. És una escola d'una línia incompleta que acull els nivells d'educació infantil i primària. La matrícula en els darrers anys s'ha situat al voltant dels cent quinze alumnes entre tots els nivells i la ràtio mitjana d'alumnes per mestre és de catorze. La plantilla

del centre varia cada curs depenent dels alumnes matriculats, la mitjana dels darrers anys és d'11,3 docents.

L'escola, arquitectònicament, consta d'un edifici de dos pisos: a la planta baixa hi ha les aules d'infantil; al primer pis, les aules de primària, i al mòdul del pati hi ha dues aules més de primària. Amb referència als espais exteriors, l'escola disposa d'un pati dividit en quatre zones: un sorral, una zona de casetes, una pista de bàsquet i una pista de futbol. El projecte educatiu de centre (PEC) esmenta que, a causa de les mancances detectades en el pati, s'ha creat una comissió de mestres destinada a aportar idees i engegar noves propostes per a millorar aquest espai, per a enriquir el joc dels alumnes durant l'esbarjo i que sigui un recurs educatiu més (Escola Salvador Espriu, 2019).

Anàlisi de necessitats i proposta d'intervenció

Desenvolupament previ a les Jornades PatiEspriu

La separació de la ZER i la constitució d'un centre diferenciat va comportar més autonomia en la gestió, organització i metodologia. El fet de tenir més llibertat va permetre una etapa de reflexió interna de l'equip docent. Aquest procés va cristal·litzar en diferents propostes i la més prioritària i urgent va ser la millora i adequació del pati. S'havia de millorar la distribució dels espais per fomentar el desenvolupament personal, educatiu, social i psicològic dels alumnes. Aquestes demandes es van recollir en el projecte de direcció del centre per als cursos 2017-2021, amb l'objectiu específic 2.4: «Millorar el pati com a espai educatiu». D'aquesta manera se'n definia la necessitat, se'n garantia l'impuls i es buscarien els recursos necessaris per a realitzar el projecte.

Redistribució del pati com a espai pedagògic inclusiu

El pati de l'escola sempre havia estat un espai tradicional. La seva distribució era una pista de futbol i bàsquet gran, asfaltada, al centre del recinte. Aquest espai era dominat principalment pels alumnes masculins dels cursos superiors. Les nenes i els més petits durant l'esbarjo estaven situats principalment als marges i al perímetre. Aquest ús irracional i reduït del pati va fer reflexionar l'equip docent, que va decidir canviar dinàmiques. Una primera mesura va ser flexibilitzar l'horari del pati, diferenciar-lo per edats (els alumnes més petits sortien al pati abans i els de cicle superior, després), i crear diferents torns en l'accés a les pilotes. D'aquesta manera tots (petits i grans) en podrien fer un ús més ampli i divers. A més a més, es va implementar una altra mesura, cada curs solament podria jugar a pilota un dia a la setmana, els altres haurien de fer altres activitats; d'aquesta manera trencarien inèrcies i hi hauria una distribució de l'espai més equitatiu per gènere i edat. Aquestes van ser les mesures inicials.

Posteriorment, l'equip docent va decidir que s'havia de fer una renovació més profunda del pati; fer-lo més adequat a les necessitats psicoeducatives dels alumnes i que fos un espai educatiu més de l'escola. L'equip directiu va realitzar diferents reunions amb el Departament d'Educació i l'Ajuntament per informar del projecte i buscar el seu suport i la seva col·laboració. En una d'aquestes reunions l'Ajuntament va comunicar que enderrocaria un mur i l'escola guanyaria una zona important per al pati. La primera actuació d'aquest procés de modificació del pati va ser canviar la pista de futbol a la part nova, en un extrem. Al mateix temps, es va demanar a l'Ajuntament la instal·lació d'una

tanca metàl·lica per delimitar i separar zones per evitar cops de pilota; d'aquesta manera el camp de futbol reduïa l'espai, estava situat en un marge i era més segur.

La transformació del pati

Després de les reunions amb les administracions, l'equip directiu va informar i buscar la col·laboració de la comunitat educativa: alumnat, mestres, AMPA, altres famílies, serveis educatius... Es va demanar assessorament al CRP (centre de recursos pedagògics) de la Noguera per tal d'explorar diferents possibilitats i tenir l'assessorament adequat; a més a més, es va assistir a diferents jornades formatives de transformació de patis.

Els mestres impulsors van dissenyar un projecte d'escola per a la millora d'aquest espai i el van anomenar PatiEspriu. El projecte va definir com seria el procés de transformació: cronograma, responsables, tasques, recursos, col·laboracions... Els alumnes havien de tenir un paper rellevant en la participació, la decisió, la definició... Els tutors van explicar el projecte al seu grup classe. No tenia sentit fer uns canvis rellevants en l'estructura i l'organització del pati sense comptar-hi.

A més a més, es va constituir la Comissió d'Esbarjo, amb els mestres referents del projecte i les famílies de l'AMPA i l'Ajuntament. Aquesta comissió tenia l'objectiu de dissenyar els canvis a partir de les aportacions de l'alumnat i dels membres de la comissió.

Fases del projecte:

- Fase 1. Anàlisi i recull de les propostes de tots els sectors: mestres, famílies, alumnes i Ajuntament.
- Fase 2. Consens i disseny de les propostes recollides, a partir de la idoneïtat i dels recursos disponibles.
- Fase 3. Implementació dels canvis i modificacions del pati.
- Fase 4. Manteniment i conservació (a llarg termini).

En un primer moment s'havien de recollir les propostes i idees dels interessats. Els alumnes, mestres i pares van haver de respondre un qüestionari sobre com hauria de ser el pati, les dades obtingues es van classificar en diferents variables: la possibilitat de realització (realisme), idoneïtat, urgència i recursos. Van haver-hi moltes respostes i impossibles de realitzar-se completament; també en molts casos eren contradictòries; en altres eren molts genèriques i difícils d'implementar específicament. En tot cas, es va fer una lectura de totes les aportacions de manera acurada i es van ordenar en la taula següent, la qual marca les línies estratègiques d'actuació del projecte:

TAULA 1

Recull general dels qüestionaris

DEBILITATS	AMENACES
<ul style="list-style-type: none"> • Les parets estan deixades, falta de pintura. • El tendal no és adequat. Poques zones d'ombra.	<ul style="list-style-type: none"> • L'espai és insuficient pel nombre d'alumnes. • El mòdul ocupa el centre del pati i el fa irregular.

- La zona de l'entrada està desaprofitada.
- La pista està desaprofitada.
- Hi ha poca vegetació.
- Poca varietat de recursos educatius: estructures, gronxadors... Hi falta una tirolina o una estructura que giri.
- No disposem de cap racó de joc tranquil o de relaxació.
- Hi ha pocs racons per amagar-se.
- Pocs racons d'expressió artística.
- Necessitat de més llocs de joc simbòlic.
- Hi ha diverses barreres arquitectòniques que, a més, són perilloses per les seves característiques.
- Paper predominant del futbol en les activitats de pati.
- Les normes o criteris organitzatius supeditats a les necessitats d'espai limiten la llibertat de joc.

FORTALESES

OPORTUNITATS

- Els murals cooperatius que decoren el pati llueixen i són una mostra de cooperació.
- La zona de casetes i sorral és rica en activitats.
- Hi ha equipaments i mobiliari i jocs diversos que agraden a l'alumnat.
- Les zones estan ben delimitades segons edats o jocs.
- Els desnivells no perillosos són una oportunitat per jugar.
- Zones desaprofitades per treure'n partit.
- L'hort pot ser molt atractiu si es refà.
- Terres recoberts de diferents materials: grava, terra i formigó.
- Tenim algunes zones d'ombra.

FONT: Elaboració pròpia.

Amb aquestes dades, la comissió de mestres va fer una proposta de les tasques a realitzar i va convocar les famílies per explicar-los els resultats del qüestionari i els següents passos que calia fer. En aquesta reunió es van concretar més les tasques i es van crear diferents grups de treball per temàtiques; a més a més, es va consensuar i definir com seria la jornada per transformar el pati (dia, canvis proposats, materials, temporització...).

1 Jornada PatiEspriu

La primera jornada de treball es va realitzar el dissabte 5 de maig de 2018 de 9 a 14 h. Hi havia set grups de treball per les diferents temàtiques:

- Grup 0: organització de la jornada. Avituallament, ajudar els nens, coordinació dels voluntaris, imprevistos...

FIGURA 1

Traster i racó de lectura

FONT: Elaboració pròpia.

— Grup 1: cuineta. Realització d'una cuineta en un racó del pati, amb tots els elements propis (aigüera, posaplats, armaris, estris, penjadors...).

— Grup 2: traster i racó de lectura. Adequació d'un racó com a «bibliopati». S'havien de pintar les parets amb dibuixos de diferents colors. Es van col·locar prestatgeries per posar jocs de taula i llibres. S'hi va posar herba artificial i coixins per fer-lo acollidor i còmode per la lectura.

FIGURA 2

Jocs de terra

— Grup 3: jocs de terra. Disseny de diferents jocs tradicionals a l'antiga pista de futbol: xarranca, Enredos, tres en línia...; també un rellotge i lletres per a treballar continguts i competències educatives.

— Grup 4: pissarres. L'escola tenia pissarres antigues que no utilitzava i es van col·locar al pati per tal que els alumnes les utilitzessin lliurement. Els infants podien pintar, dibuixar, repassar esquemes...; també els mestres podrien fer les classes al pati i fer ús d'aquest recurs educatiu.

FONT: Elaboració pròpia.

FIGURA 3

Graderia

FONT: Elaboració pròpia.

FIGURA 4

Pissarres

FONT: Elaboració pròpia.

— Grup 5: graderia. Al camp de futbol s'hi va construir una graderia. Aquest recurs oferia una zona de desnivell esglaonat per realitzar diferents jocs.

— Grup 6: pintura. Aquests rascaven, pintaven i envernissaven parets i objectes per tal que el conjunt quedés més estètic.

La jornada va comptar amb alumnes, pares i mares i mestres amb l'objectiu compartit de realitzar un canvi significatiu al pati i fer-lo un espai educatiu més. El nombre total de participants en aquesta primera jornada va ser aproximadament d'unes cent trenta persones. Hi havia una representació aproximada del 50% de la comunitat educativa. A les 14.00 h va acabar la I Jornada PatiEspriu amb cares de satisfacció i cansament entre els participants. Fou una jornada profitosa per la cohesió de la comunitat educativa amb un objectiu compartit.

En els dies següents ja s'observaren canvis significatius en les dinàmiques de jocs dels alumnes durant el pati: en les activitats, agrupaments i actituds. Possiblement una explicació podia ser la novetat i curiositat pel nou mobiliari; tanmateix, amb el temps es va comprovar com algunes dinàmiques socials i educatives havien canviat definitivament:

- Hi havia més agrupacions d'alumnes d'edats diferents, sobretot en activitats de joc simbòlic: com la cuineta i d'altres. Anteriorment també s'observaven situacions d'alumnes de diferents edats jugant junts, però era una relació d'acompanyament, no de joc en situació d'igualtat.
- Els alumnes estaven repartits entre tots els jocs. Tenien més possibilitats i diversitat. Amb els canvis, el futbol no era l'únic joc ni el prioritari per la majoria d'alumnes.
- Els infants ocupaven els racons nous i s'hi estaven llargues estones, per exemple, en el bibliopati. No l'utilitzaven gaire per a llegir, més aviat per a parlar i jugar a jocs més estàtics i tranquils, com ara jocs de mans, escacs, tangram... Alguns alumnes més introvertits l'agafaven com a refugi personal.
- Aquests equipaments han generat nous hàbits sorgits dels mateixos alumnes, per exemple, treure's les sabates per accedir al bibliopati o deixar les jaquetes a la grada per jugar a futbol...

FIGURA 5

Jocs de terra

FONT: Elaboració pròpia.

Per a la pràctica docent, aquestes millores han obert noves possibilitats. S'han guanyat espais de reunió d'alumnes, lectura o treball en petit grup. El centre disposa de poques aules i és difícil desdoblar grups o realitzar una atenció més individualitzada.

En aquest cas, aquestes millores han ampliat l'ús del pati en l'horari lectiu, per exemple, la graderia, el bibliopati, les pissarres... En les matèries d'educació física i psicomotricitat s'han ampliat les possibilitats d'activitats: els jocs pintats al terra, la graderia, la zona d'obstacles...

El canvis han sorgit de les necessitats manifestades per l'alumnat, en conseqüència, tenen més cura de l'espai i dels equipaments. Alguns infants demanen l'escombra per netejar i endrecen quan algun racó està desordenat.

II Jornada PatiEspriu

Finalitzada la primera jornada, la comissió de mestres ja pensava en una segona per avançar i millorar el pati i realitzar les tasques de manteniment necessàries. El 6 d'abril de 2019 es va celebrar la II Jornada PatiEspriu, hi van participar les mateixes institucions de l'any anterior. Per a dur a terme la jornada es van recollir les propostes dels alumnes per implementar-les en funció de les possibilitats. La comissió va demanar a les famílies alguns equipaments i materials dels quals no fessin ús.

En aquesta segona jornada els mestres van tenir una formació d'assessorament de vint hores, amb el nom de *PatiEspriu: Projecte de millora de l'esbarjo*. Aquesta activitat es va realitzar des de l'octubre de 2018 fins al maig de 2019. La formació tenia l'objectiu de donar un temps de reflexió als mestres sobre la transformació del pati, també d'avaluació de les accions implementades l'any anterior. Van buidar i analitzar les dades dels qüestionaris passats als alumnes, les famílies i els mestres.

FIGURA 6

Camp de futbol

FONT: Elaboració pròpia.

Per a la realització d'aquesta jornada els alumnes encara s'hi van implicar més. Per exemple, els alumnes de 6è van realitzar un projecte de creació d'un camp de futbol amb gespa artificial (ho van decidir ells). Llavors van planificar el procés a seguir. Van posar-se en contacte per carta amb el Club de Futbol de Balaguer i van preguntar-los si disposaven de gespa artificial de la qual no fessin ús.

Van rebre resposta del president del Club, que els informà que recentment l'havien canviat i en tenien de disponible. Llavors els alumnes van gestionar el transport de la gespa a l'escola; a més a més, van haver de pensar en tots els materials i les eines necessàries per a col·locar-la.

Un altre grup classe va fer un inventari de les necessitats del menjador escolar. Van fer fotografies del mobiliari, llista de les mancances, disseny d'un projecte de canvi, millora de la decoració... Van defensar-lo oralment davant els membres de la Comissió del Menjador del Consell Escolar. Un altre grup va analitzar l'estat dels diferents aparells del mobiliari de la plaça de l'escola. Van realitzar una llista de les mancances. Van redactar

un projecte i van presentar-lo a l'Ajuntament i a la direcció del centre. Els alumnes de 5è de primària van documentar la jornada, mitjançant fotografies, i van enregistrar un vídeo; també van donar publicitat a les novetats al web de l'escola i van ser actius a les xarxes socials. Els alumnes de cicle inicial van fer un taller de cartells de la jornada.

La 2a jornada tenia aquests objectius prioritaris:

- Mantenir els equipaments construïts l'any anterior i fer les millores necessàries.
- Finalitzar alguns aparells que no van quedar totalment acabats i polits l'any anterior.
- Pintar i decorar adequadament els aparells i les parets. Aquesta activitat la realitzaven principalment els infants amb l'ajut dels adults.
- Augmentar els racons de joc simbòlic.
- Instal·lar un racó musical.

En la segona jornada hi va haver aquests grups de treball:

- Grup 0: organització. Tenien cura dels infants, preparaven l'esmorzar i el dinar, coordinaven l'enregistrament visual de la jornada i posaven fil musical...
- Grup 1: taller mecànic. Van construir un taller mecànic de joguina en un racó i van millorar els racons creats l'any anterior.
- Grup 2: instal·lacions diverses. Instal·lació d'una prestatgeria, canyís al sostre d'un racó, reparacions diverses...
- Grup 3: jocs de terra. Fer diferents jocs, com els números a les escales d'accés al centre, per treballar la tira numèrica...
- Grup 4: troncs. Realitzar un espai d'equilibri.
- Grup 5: gespa artificial. Posar-la al camp de futbol.
- Grup 6: pintura. Pintar les parets del recinte i els racons.
- Grup 7: pintura del mobiliari i jardineria. Pintar el mobiliari del pati: palots de l'hort, taula de pícnic, baranes...; també construir jardineres amb pneumàtics pintats...

FIGURA 7

Troncs

FONT: Elaboració pròpia.

FIGURA 8

Bibliopati

FONT: Elaboració pròpia.

- Grup 8: menjador. Pintar i fer dibuixos a les parets del menjador per fer-lo més acollidor.
- Grup 9: racó musical. Instal·lar i decorar un racó musical amb palets, cassoles, paelles, tubs...
- Grup 10: coordinació de les diferents tasques.

La II Jornada PatiEspriu va començar a les 9.00 h. Hi van participar aproximadament unes dues-cents trenta persones entre mares, pares, alumnes, mestres... Podríem dir aproximadament un 75 % dels membres de la comunitat educativa de l'escola. Durant el matí l'AMPA va preparar un esmorzar. La jornada va finalitzar a les 14.00 h amb un dinar popular.

Posteriorment a la jornada s'han observat diferents canvis en les dinàmiques dels alumnes, per exemple:

- Han augmentat els educands que juguen a jocs simbòlics: cuineta, taller mecànic...
- L'estructura de troncs i roques, situada prop de la grada de fusta feta durant la 1a jornada, és una zona d'obstacles molt atractiva per fer-hi jocs d'habilitat motriu.
- El camp de futbol, de gespa artificial, és un espai atractiu i segur per jugar. S'han establert torns per tal que tots els cursos en puguin gaudir, almenys un cop per setmana. Hi ha el dia sense pilota, aquell dia els alumnes han de jugar a altres activitats.
- Augment significatiu de les hores lectives realitzades en els diferents espais del pati. Aquest lloc és un recurs educatiu més i integrat en la dinàmica escolar. Va més enllà de ser un temps i un lloc d'oci i d'esbarjo; també ho és d'aprenentatge.

FIGURA 9

Racó musical

FONT: Elaboració pròpia.

Resultats

Cooperació comunitària a l'escola, peça clau.

La participació de les famílies en la transformació del pati és un dels aspectes més rellevants per produir un canvi significatiu; tanmateix, aquesta relació s'ha de

fonamentar en la confiança i no ha de ser improvisada. Des de fa alguns anys les famílies han col·laborat activament amb l'escola de diverses maneres, principalment aportant els seus coneixements i experiències i fent propostes. S'ha aconseguit una relació de confiança i col·laboració. Des del curs 2013-2014 s'organitzen activitats per convidar les famílies a participar a l'escola: festes obertes a famílies, jornades de portes obertes, pintura de murals decoratius, contacontes, visites guiades, assessoraments, activitats diverses, *booktrailers*... Aquesta relació de confiança i cooperació comunitat-família-escola s'ha anat enfortint amb el pas del temps.

Durant el curs 2016-2017 es va crear un banc de famílies. Aquestes s'ofereixen a col·laborar de diverses maneres amb l'escola: explicar contes, reparar joguines, fer tasques de fusteria, reparar ordinadors, fer pastissos, col·laborar amb l'AMPA... Actualment hi participen un 25 % de les famílies de l'escola. Aquest teixit ha mostrat el seu potencial en el projecte PatiEspriu per transformar el pati i produir canvis significatius a l'escola.

El futur del PatiEspriu i el seu impacte

Des d'un principi, el projecte es va concebre com un canvi important i de futur; sense data final. Comportaria la necessitat de seguir fent jornades periòdicament i fer col·laboracions puntuals amb el banc de famílies. Hi ha una necessitat constant de manteniment dels equipaments i també aquestes jornades tenen un impacte emocional positiu en la relació família-escola que s'ha de mantenir.

Els mestres i els participants en les jornades han valorat positivament els canvis, principalment en el fet que ara s'hi poden fer més coses i és un recurs educatiu més de l'escola. També valoren la millora estètica, el pati ha deixat ser un espai gris i tradicional per tenir molts racons diferents i amb una decoració diversa i animada.

Les famílies han valorat positivament aquestes modificacions. Veuen en les entrades i sortides de l'escola els seus fills jugant amb els nous equipaments i sempre en jocs diferents. Per les famílies és un orgull i una satisfacció haver col·laborat en la seva realització, així ens ho han afirmat. A més a més, algunes ens han mostrat voluntat i interès a participar en les properes jornades i ens manifesten possibles millores que es podrien dur a terme. S'han apoderat del projecte. Els tutors l'han treballat amb el seu grup classe i han fet una valoració conjunta de les jornades. Tots els alumnes han manifestat la millora i l'augment de les possibilitats de jocs.

El claustre de mestres ha reflexionat sobre aquests canvis i ha arribat a les conclusions següents:

- L'oferta de joc simbòlic ofereix un ventall d'activitats ampli als infants i afavoreix la relació i la cooperació entre alumnes de diferents edats.
- La remodelació del pati ha afavorit el benestar, especialment d'aquells alumnes més tranquils, ja que ha proporcionat espais més segurs.
- El futbol segueix tenint un paper important al pati; tanmateix, amb la gestió dels torns i situat en un marge queda més equilibrat, deixa més espai als altres alumnes, s'ha reduït la conflictivitat.
- Els alumnes respecten més els equipaments de l'escola. Són més responsables del seu manteniment i vetllen més per conservar i netejar el pati. Anteriorment no tenien aquesta cura.

- Un dels primers passos del projecte fou desplaçar el camp de futbol del centre a un costat. Els docents consideren fonamental aquesta modificació, ara el futbol no domina i no és el centre de les activitats de l'esbarjo; amb aquest canvi inicial s'ha pogut desenvolupar una transformació real del pati en conjunt.

Tanmateix, aquests canvis físics de l'espai han d'anar acompanyats en un futur amb activitats diverses d'acompanyament per millorar el joc entre els alumnes, per tal de crear dinàmiques més positives. Des de la Comissió d'Esbarjo consideren que s'han de realitzar activitats per a millorar alguns aspectes:

- Autonomia dels infants en l'organització del joc.
- Afavoriment de la creativitat del joc en el pati.
- Ampliar el ventall d'activitats artístiques.

En el curs escolar 2019-2020 s'havia de realitzar la Jornada PatiEspriu 2020, havia de ser el dissabte 16 de maig (no es va realitzar per la situació de tancament de les escoles a causa de la covid-19 i va quedar posposada per al curs 2020-2021). Tenia diferents objectius:

- Realitzar tasques de manteniment i repintar els elements existents.
- Augmentar les zones d'ombra.
- Enriquir els espais de joc simbòlic.
- Pintar superfícies de terres i parets per oferir propostes de jocs.
- Finalitzar la zona de gespa artificial (pintura i decoració).
- Crear algun racó més de joc (falta concretar).

Tal com s'ha dit, aquest procés de transformació i millora del pati serà constant en el temps, amb futures edicions per millorar i enfortir la relació entre la comunitat, la família i l'escola. Al maig de 2021, si no hi ha cap imprevist, hi haurà una nova edició.

Conclusions

Actualment, les escoles catalanes més innovadores i creatives estan en un procés constant de reflexió sobre millora educativa i també de transformació i adequació dels patis com un recurs pedagògic més i plenament integrat en les dinàmiques del centre educatiu. S'ha esmentat que hi ha mancances quant a la reflexió teòrica i a la descripció exhaustiva de pràctiques educatives d'èxit sobre patis. Falten investigacions d'aquest tipus per orientar als docents en aquests canvis. En aquest cas, aquest article, humilment, pretén orientar altres centres educatius que vulguin seguir un camí semblant.

En aquest cas, s'han realitzat fins al moment dues jornades, la primera el maig del 2018 i la segona, el 2019. La tercera s'havia de celebrar el maig del 2020, però es va posposar per a l'any següent pel tancament de les escoles a causa de la pandèmia de la covid-19. L'objectiu explícit d'aquestes jornades és anar millorant significativament el pati per transformar i reformar l'educació de l'escola.

El primer pas va ser canviar la ubicació del camp de futbol, d'estar situat a la part central, posar-lo a un marge. D'aquesta manera el centre quedava lliure i s'hi podien posar jocs

de terra diversos...; amb aquesta transformació la part central no estaria dominada pels nens dels cursos superiors; hi hauria una distribució més equitativa i justa de l'espai.

A més a més, s'ha de tenir en compte que fer una modificació d'aquest tipus necessita el consens de la comunitat educativa i també dels alumnes. Tal com diu Tonucci (2015), s'ha d'introduir l'alumnat en la presa de decisions. Es van passar uns qüestionaris als alumnes, pares i mares... en els quals se'ls demanaven possibilitats i propostes per al pati; els resultats van marcar les línies estratègiques d'actuació del projecte. També, cada tutor de curs va treballar-ho amb els seus alumnes. Aquest aspecte no és menor, en aquest cas, els alumnes i les famílies s'han fet seu el pati i en tenen cura. S'explica com hi ha alumnes que demanen l'escombra per netejar els racons...

En relació amb la primera jornada, els mestres van reflexionar sobre els canvis introduïts i van destacar que hi ha més agrupacions i jocs entre alumnes de diferents edats, que els infants estan distribuïts per tots els espais del pati, que hi ha més diversitat i riquesa de jocs, que el futbol ja no és l'única possibilitat que tenen els nens a l'hora de jugar, que han sorgit nous hàbits en els alumnes. I pel que fa a la pràctica docent, s'han obert noves possibilitats de realitzar diferents activitats en aquest espai.

En relació amb els canvis implementats en la segona jornada, els mestres destaquen que han augmentat els alumnes que juguen a jocs simbòlics, que s'han millorat determinades zones, que els alumnes s'han fet seu el projecte encara més (per exemple, els de 6è han dut a terme tot el procés de canvi de gespa artificial), que hi ha hagut un augment significatiu d'hores lectives realitzades al pati...

Un dels aspectes més rellevants del procés és la participació de les famílies en la transformació del pati per produir un canvi significatiu; tanmateix, aquesta confiança ve de lluny, des de fa alguns anys s'han fet activitats diverses per acostar els pares al centre. Aquest fet ha cristal·litzat en l'èxit de les dues jornades PatiEspriu. L'èxit educatiu necessita obligatòriament la participació i la col·laboració de les famílies. Tal com diu Garreta (2007), els dos agents educatius han de treballar en la mateixa direcció.

Tanmateix, s'ha de tenir en compte que aquest estudi de cas està en procés, no és un producte acabat i segur que donarà encara més beneficis. Tal com s'esmenta amb referència a les propostes futures, ara s'ha d'augmentar l'autonomia dels infants en l'organització del joc, afavorir la creativitat i ampliar el ventall d'activitats artístiques.

Per acabar, no té sentit una escola amb compartiments estancs, amb un pati amb dinàmiques pròpies i separades del conjunt de l'escola. L'educació actual i d'èxit necessita pensar tots els espais i temps, per tal que no hi hagi contradiccions ni confusions, i presenti uns continguts, actituds, valors, coneixements... més justos, igualitaris, solidaris i exigents. L'escola com un tot ha d'empènyer en un mateix sentit i el pati ha estat massa temps oblidat i menystingut com a recurs educatiu, s'ha de recuperar i integrar com una opció pedagògica rica, diversa, creativa i innovadora.

Bibliografia

Ander-Egg, E. (2000-2003). *Métodos y técnicas de investigación social*. Lumen-Humanitas.

- Departament d'Ensenyament (2016). *Criteris per a la construcció de nous edificis per a centres docents públics*. http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/monografies/criteris-construccio-edificis-centres-publics/criteris_construccio_edificis_centres_docents_publics.pdf
- Escola Salvador Espriu (2019). *Projecte educatiu de centre*. https://agora.xtec.cat/escsalvadorespriuvallfogona/wp-content/uploads/usu1472/2019/06/PEC_25004851_juny2019.pdf
- Garreta, J. (ed.) (2007). La relación familia-escuela. Edicions de la Universitat de Lleida: Lleida. <https://lectura.unebook.es/viewer/9788484095231/1>
- Heras, R. (2011). La importància del pati escolar: Com els patis escolars poden contribuir a l'educació ambiental. *Cooperació Catalana*, 339, 20-23. <https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/3642/Importancia-pati-escolar.pdf?sequence=1>
- Marín, I. (dir.) (2009). *Els patis de les escoles: espais d'oportunitats educatives*. <https://www.fbofill.cat/sites/default/files/525.pdf>
- Mills, C. W. (1983). *La imaginación sociológica*. Fondo de Cultura económica.
- Molina, F. (2010). La interculturalidad y el papel del profesorado en las reformas educativas. *Ra Ximhai: Revista Científica de Sociedad, Cultura y Desarrollo Sostenible*, 6(1), 131-144. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3206087>
- Molins, C. (2012). Patios escolares y diversidad sociocultural en Cataluña. Una investigación sobre usos y posibilidades para el juego y el aprendizaje. *Papers*, 97(2), 431-460. <http://dx.doi.org/10.5565/rev/papers/v97n2.89>
- Saldaña, D. (2018). Reorganizar el patio de la escuela, un proceso colectivo para la transformación social. *Hábitat y Sociedad*, 11, 185-199. <http://dx.doi.org/10.12795/HabitatySociedad.2018.i11.11>
- Subirats, M. i Tomé, A. (2007). *Balones fuera: Reconstruir los espacios desde la coeducación*. Octaedro.
- Tahull, J. (2012). *L'autoritat a l'educació, entre la modernitat i la postmodernitat. Anàlisi sociològica del concepte d'autoritat al sistema educatiu català. Estudi comparatiu del model educatiu franquista i l'actual (1939-2011)*. (Tesis doctoral, Universitat de Lleida, Catalunya). <https://www.tdx.cat/handle/10803/80750>
- (2016). La compleja transición de los adolescentes hacia la vida adulta. *Revista de Antropología Experimental*, 16, 27-44. <https://doi.org/10.17561/rae.v0i16.2853>
- Tahull, J., Molina, F. i Montero, I. (2017). Malestar familiar. ¿Tiene incidencia la pobreza infantil y juvenil en los resultados académicos?. *Revista Análisis*, 49(90), 39-62. <https://doi.org/10.15332/s0120-8454.2017.0090.02>
- Tahull, J. i Montero, I. (2019). *Voces del franquismo. La oscuridad de la razón*. Caligrama.
- Tonucci, F. (2015). *La ciudad de los niños*. Graó.